

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Maximiliani Sandaei E Societate Iesv Doctoris
Theologi Architectura Christiana**

Sandaeus, Maximilianus

Coloniae Agrippinae, 1653

Sermo XI. Timor Domini. Quà Domus Tectum. Quà Fundamentum

[urn:nbn:de:hbz:466:1-46065](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-46065)

S E R M O XI.

TIMOR DOMINI

Quà Domus Tectum, Quà Fundamentum.

ARTICULUS I.

Timoris Domini

Cum Tecto Domus analogia.

DIVINI Spiritus, qui est primarius Domus Sapien-
tiæ Architectus, enunciatur: *Initium Sapien-
tiæ Timor Domini.* Ex quo sic ratiocinari lubet. & per Cano-
nes Architecturæ sacræ licet. Si *Initium*, aut *Principium* Sa-
pientiæ est Timor Domini: est igitur Fundamentum *Æ-
dificii* spiritualis. Siquidem per Sapientiã in divino Co-
dice non intelligitur virtus aliqua solitaria, inter inel-
lectuales una, cognita & celebrata à Philosopho, lib. vi.
Ethic. 9. sed virtutum omnium *σύνθεσις*, compositio, con-
ventusque: quæ est ipsissima Domus spiritualis defini-
tio. Quod si Timor est Fundamentum, quomodo po-
test esse Humilitas? quã ratione Fides? An, quot virtutes
tot sunt fundamenta? vbi ergo parietes? quæ tectum?
quæ fenestræ? quæ aulæ? quæ conclavia? Et sanè, non est
facile definire, an Timor Domini, totius *Ædificii* spiri-
tualis Fundamentum, an verò Tectum dici debeat. Sum-
enim quidam artis nostræ non imperiti, qui revera esse

Te-

Tectum opinentur : ad quod haud levibus inducuntur argumentis. Et imprimis, constat è Divinis paginis, quæ totam Architectandi sacram disciplinam haud paullò accuratius, quàm libri omnes Vitruvii profanam nobis repræsentant consummationem Sapientiæ esse Timorem Domini. Consummatio autem, sive ultima domus perfecto cum Tecto imponitur. Ecclesiastici 1. 16. *Initium Sapientiæ Timor Domini. At quale initium? In quo extrema perfectio: nam paullò post subdit: Plenitudo Sapientiæ est Timere DEUM: id est, perfectio, summum, conus, altitudo. Job xxiii. Ecce Timor Domini ipsa est Sapientiæ: quasi dicat, nucleus Sapientiæ est Timor Domini: id, quod in illa excellit, & est nobilissimum. Et Sapiens ipse in cathedra Ecclesiastes: Finem loquendi pariter audiamus: DEUM time, & mandata ejus observa. Hoc est enim omnis homo. Quo loco, ut notat D. Gregorius, lib. 4. Dialog. cap. 40. Salomon, velut extensa manu Concionator finem dictioni imponens, in unam sententiam, eamque brevissimam præceptiones omnes de virtutibus colligit, & Tectum quasi ædificio spirituali imponit, dicens, Finem loquendi, nimirum, finem sermonis, vel totius rei, perfectionem virtutum, sive consummationem (summam summarum, dicit alicubi Seneca) nostro proposito, ex Architectonica accommodatè; id, quod cetera regit, à quo Tectum, DEUM time: Hoc est enim omnis homo: id est, totus, integer, perfectus, consummatus: quasi dicat, in hoc consistit perfectio, seu consummatio hominis. Ob hanc causam, Beati dicuntur, qui timent Dominum: Beatitudo autem nemini advenire potest, nisi post impositum Ædificio Virtutum Tectum. Beatus homo, qui semper est pavidus, inquit Salomon Proverbior. xxviii. & Ecclesiasticus cap. xxv. Beatus homo, cui donatum est habere Timorem DEI. Qui tenet illum, cui adsimilabitur?*

labitur?

labitur? & cap. 34. *Timentis Dominum beata est anima eius.*
 Psalm. cxl. *Beatus vir, qui timet Dominum: id est, beatitudo*
 viri est Timor Domini. ergo Timor est consummatio,
 ergo, phrasi architectonica, Tectum.

HÆC robur accipiunt ex eo, quòd Timor dicatur su-
 perimponi, nempe, aliis ædificii partibus. Ecclesiastici
 xxv. *Timor Dei super omnia se superponit* Hoc si Architectus
 audiret, asseveraret profectò, Timorem in Virtutum æ-
 dificio Tectum esse. Græcè est, ὑπερβαλεν, id est, superat,
 vel excellit, nempe, ut tectum parietes. In eundem sen-
 sum dicitur, *Corona Sapientia Timor Domini*, Ecclesiastici.
 Quamobrem qui Timorem DEI habet, tanquam quia
 summitate domus consistit dicitur quolibet magno
 major. Iterum advoco Ecclesiasticum, qui cap. x. *Magnus*,
 inquit, *& iudex & potens est, & non est major illo, qui timet*
 DEUM. Alibi admirandus ad conspectum gigantes-
 illius formæ, quem exaltavit Sapientia exclamat, Eccle-
 siastici xxv. *Quàm magnus, qui invenit Sapientiam, & scientiam,*
sed non est super Timentem Dominum. Distinguitur
 Sapientia à Scientia, quod Scientia accipiat pro cog-
 nitione intelligibilium ac speculabilium, Scientia pro no-
 titia agibilium circa quæ versatur Prudentia, Magnus
 autem & excellens, qui assequutus est divino munere
 eximiam præ ceteris Sapientiam ejusmodi, qua potens
 est alios docere, quæ de DEO divinisque sentienda sunt
 divinas Scripturas explicare, veritatisque hostes redar-
 guere. Magnus item, qui præ ceteris adeptus est Scien-
 tiam agendorum, ut & agnoscat, quid in singulis nego-
 tiis occurrentibus sibi sit agendum, & alios docere ve-
 leat, salutare consilium tradendo. Sed neuter attingit
 celsitudinem Timentis DEUM. Itaque Timens Domi-
 num est in altiori loco constitutus: nempe, in tecto do-
 matis.

QVOD

QVOD autē dicitur, *Initium Sapientiae Timor Domini*,
 sive, ut alii legunt, *Principium*; ut nonnulli, *Caput*; Græcè,
 ἄρχη. Hebraicè, ראשית, *reschith*, ne his videatur adversa-
 ri, significare potest, quod præcipuum est, ac primum
 tenet non tam ordinis, quàm dignitatis locum. Sic Ec-
 clesiastici xi. *initium* sumitur pro summo ac perfecto,
 dum dicitur: *Brevis in volatilibus est Apis, & initium dulco-
 ris habet fructus illius*: hoc est, summum perfectumque
 dulcorem: nempe, supremum apicem dulcedinis, seu
 principatum in dulcedine. Simili modo. Jacobi i. dicun-
 tur fideles *Initium creaturæ DEI*: *Voluntariè genuit nos,
 Verbo veritatis, ut simus INITIUM aliquod creaturæ ejus*: id est,
 ut eruditi Interpretes exponunt, primitiæ, fructus excel-
 lentissimus. Quomodo quidam (a) dictum putant: *Ini-
 tium Sapientiae*, hoc est, primitiæ, & interpretantur, pri-
 mum ac præcipuum fructum. S. Thomas (b) sanè, *Ini-
 tium Sapientiae* dixit esse *Timorem Domini*, id est, *pri-
 mum Sapientiae effectum*. In ea sententia videtur esse S. Am-
 brosius in psalmū cxviii. cujus illud est argumentum:
 quod cùm Isaias Propheta cap. xi. enumerat Spiritus-
 sancti dona, ultimo, id est, altissimo loco, *Timorem* no-
 minat: *Requiescet, inquit, super eum Spiritus Domini: Spiritus
 Sapientiae, & intellectus: Spiritus consilii, & fortitudinis: Spiritus
 scientiae & pietatis, & replabit eum Spiritus Timoris Domini*.
 Eundem sensum indicat S. Nazianz. oratione xxviii.
 cùm respondet obijcientibus sibi imperitiam, confiten-
 do, si quidem probent, se in schola Timoris Domini
 fuisse rudem, expertemque vixisse Timoris illius: quia
 hic *Timor*, ait, *Initium Sapientiae dicitur, immò, & Finis sermo-
 nis* ab Ecclesiaste. Clemens quoque Alexandrinus in se-
 cundo Stromatum Timorem fundamento fidei post-

Secunda pars.

A a

ponit

(a) Pineda Job 28. n. 5. (b) 2. 2. q. 19. art. 3. (c) S. Ambros. in psal.
 118. octon. 5.

ponit: *Fides*, inquit, *est prima ad salutem inclinatio*, postquam
 Timor, *spes*, *pœnitentia*. Timor igitur, non tam Funda-
 mentum Domus Sapientiæ, quàm Tectum dici debet.

ARTICULUS II.

TIMOR DOMINI FUNDAMENTUM

Ædificii Spiritualis.

VERVM alii quàm plurimi sacræ Architecturæ Ma-
 gistri, mirabili consensu; immò illi ipsi, quos lau-
 davi, diversis librorum suorum locis, constantissimè ad-
 firmant, Domus Sapientiæ Fundamentum esse Timo-
 rem Domini. Hos ut nominem fideliter, observo.
 Quod Latinis est *Initium*, Græcis, ἀρχή, Hebræis *rescith*,
 trifariam exponi ab Interpretibus divini Codicis. I. ut
 significet primitias Sapientiæ: quod quicumque sapiens
 incipit, DEO Timorem, ut primum gratum quæ fructum
 soleat offerre. II. ut indicet, Timorem esse caput, et
 præcipuam Sapientiam: quem qui non habet, reverentiam
 nihil sapiat. III. ut idem sit, quod elementum, radix,
 fundamentum. Nomino igitur imprimis eos, qui In-
 tium Sapientiæ hoc tertio modo accipiunt, & ædificii
 spiritualis inchoationem & exordium dicunt esse à Deo
 Timore, veluti à Fundamento. Quæ est communis S. Patrum
 & sacrorum Interpretum explanatio. Imprimis
 verò S. Augustini libro secundo de Doctrina Christiana
 cap. VII. Clarissimè etiam S. Bernardus, tractatu de Doctrina
 Spiritus-sancti cap. I. *Prima gratia est Timor Domini. Et
 Mox, Sine hac gratia prima gratiarum, quæ totius religionis ex-
 ordium est, nullum bonum pullulare, vel manare potest.* Exordium
 vocat.

TIMOR DOM. FUNDAMENTUM. 381

vocat. Quod autem est in Rhetorica exordium, in Architectonica dicitur Fundamentum. Quo vocabulo, ne quis supersit dubitandi locus, utitur antiquissimus Tertullianus, qui initio libri de cultu fœminarum: TIMOR, inquit, FUNDAMENTUM est salutis. *Timendo cavebimus: cavendo salvi erimus. Qui sollicitus est, is verè poterit esse securus.* Quæ loquutio, tanquam Magistri sui, quo titulo honorabat Tertullianum Cyprianus adeò huic placuit, ut libro tertio ad Quirinum cap. xx. eandem usurparit, non sine addito, quod conceptionem nostram promoveret, dicens, esse *Fundamentum & firmamentum spei ac fidei Timorem; juxta illud: Initium Sapientiæ Timor Domini: & ut in Sapientia Salomonis dicitur: Initium Sapientiæ metuere DEUM.*

ARTICULUS III.

SIMILITUDINES VARIÆ,

Quibus persuadetur, Timorem Domini Fundamentum esse Domus Sapientiæ; & posse dici primam Virtutum.

HÛc facit imprimis comparatio S. S. Augustini & Gregorii, qui, dum conferunt septem dona Spiritus sancti cum septem Beatitudinibus Evangelicis à Christo D. traditis, *Donum Timoris* comparant cum Beatitudine primâ, quæ est Paupertas in Spiritu: *Beati pauperes Spiritu. Timor DEI,* inquit Augustinus. *libro de Serm. D. in Monte, cap. 9. congruit humilibus, de quibus dicitur: Beati pauperes Spiritu: id est, non inflati, non superbi: de quibus Apostolus dicit: Noli altum sapere, sed time; id est, noli extolli,* ad Roman. xi. Nec movere debet, quod Timor inter Dona S. Spiritus postremo nominetur loco. Nam sensu D. Gre-

gorii, Homil. xix. in Ezech. Dona Spiritus ab Isaia numerata sunt, descendendo à cœlestibus atque perfectioribus ad inferiora, ac minus perfecta, id est, à Tecto, ad Fundamentum. Quapropter à S. Basilio, Timor vocatur *Isagogicus*, seu *Introductorius*. *Necessariò*, inquit, *velut Introductorius ad pietatem Timor adsumitur. Caritas verò à Timore instructivo exercitatos suscipiens perficere solet.* Ac si dicat architectonica circumloquutione; Caritas est tectum, sed Timor fundamentum. Eodem spectat similitudo S. Bernardi, petita à Radice, quæ fundamentum est arboris. *Timor Domini, ait, radix est, & custos omnium bonorum. Unde scriptum est: Si non Timore Domini tenueris te, instanter citò subvertetur domus tua: omne namque virtutum edificium illico vergit in precipitium, si hujus gratia amisserit praesidium.* Ex quo colligas, existimasse S. Bernardum, Timorem Domini non esse Tectum: nam eo ablato non corruit domus, sed Fundamentum, quo vel labefactato, concidit.

Quid S. Ambrosius, cujus mens contraria videbatur. Apertissimè Timorem nominat *Basim* in psalmum cxviii. ser. 5. sic scribens: *Verè Sapiëntia à Timore incipit: nec est Sapiëntia spiritualis sine Timore Dei. Basis quaedam Verbi est Timor Sancti.* Sicut enim simulacrum aliquod in basi statuitur, & tunc majora habet gratiã statua, cum in basi fuerit collocata, standiq; accipit firmitatē; ita Verba DEI vel rationale DEI in Timore Sancti melius statuitur, & fortius radicatur: hoc est, in pectore timoris Dominū, ne labatur Verbum de corde uniuscujusque. Mox adjungit. *Quia Basim Verbi Timorem diximus, ne quid aliud num à Scripturis potuisse nos quisquam putet, accipiat lectum à DEI Verbo in Canticis Canticorum: Cant. v. 15. Cura epæ Columnæ marmoreæ fundatæ super bases aureas*

(a) S. Basil. hom. 8. in Psal. 32. Dorotheus doctrina 4. Nicetaus comm. in Nazianz. Beda Prou. 1. & 7.

significans Columnas esse Ecclesie Apostolos, qui fundati sunt in Timore sancto. Basis autem aurea Timor est plenus disciplina: quia initium Sapientie est. Timore ergo Sapientia Apostolicae praedicationis nititur, & velut super basem auream columna confirmatur. Et vide tanquam basim auream esse Sanctorum Timorem. Lege Isaiam Prophetam. Vide quantis subjecerit Timorem, ut faceret irreprehensibilem & bonum Timorem. Spiritus, inquit, Sapientiae & Intellectus, Spiritus consilii & virtutis, Spiritus cognitionis atque pietatis, Spiritus sancti Timoris. Quantis Timorem subjecit? informatur per Sapientiam, instruitur per intellectum, consilio dirigitur, virtute firmatur, cognitione regitur, pietate decoratur. Si itaque Timor est Basis, fundamenti rationem habet.

D. Nazianzenus, Elementum vocat, cui insistimus. Non nemo (b) Pedem montis Sapientiae. Fert animus, inquit, & juvat, ad verae Sapientiae culmen pervenire: primum cogitate de hoc Montis pede: videte, an DEUM timeatis. D. Antonius, teste Athanasio in Vita concipiebat Timorem velut Rupem aut petram cui anima incumbit & in qua sustinetur. Formido Judicis DEI aiebat (c) & poenarum timor, tum lubricae carnis incentiva dissolvit, tum ruentem animam quasi ex praecipitio sustentat: nempe, excipiens cadentem ex rupe in rupem alteram. Alia est imago symbolica S. Augustini (d) comparantis Timorem DEI, cum seta, quam lino involvunt lutores, ut extet acuties, sicque per corium transmittant. Itaque existimabat, Timorem esse primam ordine inter virtutes ceteras. Timor, inquit, quasi locum preparat caritati. Si nullus Timor non est, qua intret Caritas. Sicut videmus per se tam introduci lino, quando aliquid sinitur. Hanc

Aa 3

D. Au-

(a) Nazianz. or. 39. (b) Lact. 32. specu. Maria. Delt. (c) S. Anton. S. Athanas. in Vita. (d) S. August. tract. ix. in Epist. Joan.

D. Augustini similitudinem ex sutoria arreptam officina pluribus explicat Honorius in Canticor. viii. & notat Sutori necessaria esse, corium, ferrum, setam, linum. Corio comparat animam; ferro, seu acui sutoriae Timorem servilem; setæ suillæ Timorem initialem; lino Timorem filialem. Sicut autem subula corium perforatur, sic Timore servili animam transfigitur, & reliqua immittuntur.

SERMO XII.

TIMORIS SPECIES

Praambulum.

CUM tam sint multi spiritualis vitae Magistri, qui Timorem, ut Fundamentum Aedificii spiritualis habent, alii verò eundem, ut Tectum predicant, reor distinctione, utriusque partis patronos conciliari posse: Sic namq̄, statuo. Esse Timorem quendam, qui neque Fundamentum, neque Tectum dici possit: aliquem qui Fundamenti, alium qui Tecti rationem habeat: nec deesse, qui utriusque rationem participet. Quod ut ab omnibus intelligatur instituenta est divisio in membra, sive species, aut genera, quae idem hic valent.

A R T I C V L V S I.

TIMOR NATURALIS.

ISPESCO Timorem in quinque genera. V. I. sit Naturalis. II. Mundanus. III. Servilis. IV. Filialis, vel Castus. V. Initialis. NATURALIS